

2 Karaktärisering av kyrkoanläggningen

2.1 Kyrkomiljön

Väddö socken har länge haft ett betydelsefullt läge utefter vägen till Åland och Finland. Området bebyggdes tidigt och öster om kyrkan ligger ett gravfält från yngre järnåldern med flera stensättningar. Namnet Väddö kommer från det fornsvenska verbet ”jaga, fiska” och skulle i första hand syfta på fiske och sjöfågelsjakten vid kusten. Väddö kyrka, som ligger ca 15 km söder om Grisslehamn utefter väg 283, har ett högt och lantligt läge med utsikt över Ortalaviken. Söder, norr och väster om kyrkan breder åkermarken ut sig.

Väster om den nuvarande kyrkan låg fram till 1840 en medeltida kyrka, troligen uppförd under 1300-talet. Den äldre kyrkan bestod av ett rektangulärt långhus med sakristia i norr och vapenhus i söder. Kyrkan var uppförd i gråsten och sadeltaket var täckt med spån. I samband med att församlingen växte, revs den gamla kyrkan och den nya uppfördes något längre österut. År 1719 eldhärjades klockstapeln och prästgården av ryssarna. En ny stapel uppfördes men revs då kyrkan fick sitt torn 1854.

Inte långt från kyrkan, på andra sidan vägen ligger den gamla sockenstugan som idag används som församlingshem. Intill sockenstugan finns kyrkans ekonomibyggnader. I närheten av kyrkoanläggningen ligger även prästgården.

2.2 Kyrkan

År 1840-42 uppfördes Väddö kyrka efter Hawermans ritningar. Kyrkan är orienterad i nord-sydlig riktning med sakristian på östra långsidans mitt och tornet på den västra långsidan. Kyrkan har formen av en salkyrka med fullbrett korparti. På grund av medelsbrist uppfördes tornet först 1852-54. År 1872 förstördes kyrkan i en brand och endast murarna kvarstod. Återuppbyggnaden leddes av arkitekten Frans Lindskog, och följde i princip Hawermans ritningar, om än murarna gjordes något högre.

Kyrkan står på en grund av gråsten, som sekundärt har putsats över. Kyrkans nedre murverk är uppfört av gråsten medan de övre partierna är murade av tegel. Fasaderna är spritputsade och avfärgade i gul kulör. Långhuset är symmetriskt indelat av högsträckta rundbågiga fönster som kröns av en rusticerad omfattning vilken förtydligar fönstrens form. De småspröjsade fönsternickerierna är avfärgade i röd kulör. För att upprätthålla symmetrin har två blindfönster målats på den södra kortsidan, dvs. där koret har sitt läge. Fasaddetaljer såsom fönsteromfattningar, hörnlistor, tandsnittslister etc. är avfärgade i vit kulör. Långhusets hörnlistor har tidigare varit kvaderindelade, men slätputsades i samband med en fasadrenovering på 1950-talet.

I tornets bottenvåning omsluts kyrkans entréportal av en klassicistisk omfattning. Klockvåningen markeras med två ljudgluggar mot vardera väderstreck. De två ljudgluggarna sammankopplas genom en gemensam vitputsad fronton, även den förtydligad med en rusticering. Takfoten dekoreras av en kraftig tandsnittslista. Tornet kröns av en åttkantig lanternin med urtavlor samt urtag för urtavlor och avslutas uppåt av en spira med kors. Kyrkans sadeltak är sedan 1999 täckt med falsad kopparplåt. Sakristian är dock belagd med falsad svartplåt.

Kyrkorummet är stort och ljust och täcks av ett brett tunnvalvt tak. Taket är uppbyggt av en smal och ljust laserad brädpanel som spänns över valvet med hjälp av gördelbågar. Innertaket förnyades i samband med renoveringen 1968-1969 under ledning av arkitekt Jörgen Fåk. Då målades även kyrkan i den ljust grå kulör och med den struktur väggarna har idag. Golvet, även det från 60-talet, är belagt med räfflad röd kalksten och koret markeras med förhöjt golv.

Interiören präglas liksom exteriören av de högsträckta och rundbågiga fönstren. Korfönstret togs senast upp i samband med 60-talets renovering, efter att ha murats igen under 1920-talet. I samband med 60-talets renovering byggdes utrymmen för brudkammaren under läktaren. Kyrkans nuvarande inredning med predikstol, orgelläktare, altarring och orgelfasad inklusive orgeln tillkom efter branden 1872. Bänkarna är indelade i två kvarter på vardera sidan om mittgången. Bänkarna, som försågs med nya gavlar under renoveringen 1926, avslutas framåt med bänkskärmar med spegelmotiv. Renoveringen 1926 gick under ledning av arkitekt Ärland Noreen. Det var dock under 60-talet pyramiderna från 1700-talet åter ställdes in i kyrkan. Längs långhusets väggar hänger en modernistisk armatur som tydligt tar avstånd från kyrkans äldre arkitektoniska stil. Armaturen kom troligtvis till i samband med renoveringen under 1960-talet.

Koret domineras av den höga, klassicistiska altaruppsatsen med pilastrar och rundbåge som kröns av en tempelgavel med tandsnittslist. Altartavlan är utförd av Jerk Werkmäster 1926. Möjligen var det i samband med renoveringen på 1960-talet, eller något senare som altartavlans arkitektoniska omramning dekorerades av konservatorn Gösta Lindström.

2.3 Kyrkogården

Kyrkan är placerad på den äldsta kyrkogårdens nordöstra hörn. Kyrkogården omges av en gråstensmur, som tidigare var täckt med ett trätak. Den äldre muren är försedd med tre ingångar med putsade grindstolpar, en åt norr, en åt väster och en åt öster. Mot väster finns delar av den äldre trädkransen kvar. Kyrkogården har utvidgats ett flertal gånger, senast 1936, mot söder. Även den yngre kyrkogården har försetts med en stenmur samt grindstolpar. Dessa grindstolpar har dock lämnats oputsade.

Från huvudentrén i väster leder en huvudaxel upp till kyrkans entré genom tornet. På vardera sidan om grusgången finns två större gravkvarter. Kvarteren har dock till viss del berövats sina gravvårdar. Gravvårdarna löper även längs stenmuren, och här finns framförallt stående och något mer högresta gravstenar. Längs långhusets västra fasad löper en lägre trädrad och öster om kyrkan sluttar marken svagt uppåt. Här finns ett antal äldre och högresta gravvårdar som hör till kyrkogårdens äldsta. Samtliga är av sten och härrör från 1800-talet. Direkt söder om koret finns ett antal grusgravar med buxboms häckar som anlades mellan 1930-1960-talet. I äldre källor omtalas kyrkogårdens talrika och vackra gravvårdar i trä med karaktäristiska former, alla från 1800-talet. Av dessa gravvårdar finns idag inga bevarade.

På kyrkogårdens yngre del mot söder, finns en tydlig axel i syd-nordlig riktning med grusgång och trädrad. Kvarteren markeras med lägre häckar i nord-sydlig respektive väst-östlig riktning. Under 1990-talet anlades här en urlund på mark som tidigare varit avsedd för kistbegravning.

År 1890 anlades en fristående kyrkogård, ”Norra kyrkogården”, väster om landsvägen. Under 1970-talet utökades den norra kyrkogården med gravkvarter åt öster. Kyrkogården omramas av häckar och söder om gravkapellet av ett enkelt räcke på stenstolpar. In till kyrkogården

leder entréer med vitputsade grindstolpar. Norra kyrkogården indelas symmetriskt av ett antal grusgångar och häckar och är beväxt med ett flertal lövträd. Söder om Norra kyrkogården ligger minneslunden, anlagd 1984. Minneslunden har gestaltats med en rondell av konststen samt blomsterplanteringar.

2.4 Gravkapellet

Gravkapellet uppfördes år 1938 på den Norra kyrkogården efter ritningar av Sten Dahlen. Byggnaden är uppförd på en gjuten sockel med spritputsade fasader. Den i planen rektangulära byggnaden har gestaltats med konkava hörn, som ger byggnaden ett rörligt formspråk. Mot söder och mot norr finns höga smala småspröjsade fönster. Entrétrappan i granit är rund till sin form och dubbeldörren är dekorerad med rombiska fasetter. Taket är täckt med falsad plåt och kröns av ett kors samt kula.

Invändigt ligger ett golv av kalksten. Väggarna är vitputsade och innertaket är klätt av panel spikat på lock i ett antal omgångar som bildar reliefverkan. Altaret är gjutet och väggfast och alturväggen dekorerar av ett enkelt kors i trä. I gravkapellets bottenvåning finns bisättningsutrymmen.

2.5 Gamla ekonomibyggnaden

Öster om kyrkan, i direkt anslutning till stenvallen ligger kyrkans gamla ekonomibyggnad. Den låga och långsträckt byggnaden har en stomme av timmer och fasader klädda med stående panel, målade med Falu rödfärg. Byggnaden står på en grund av natursten och har taktäckning av tvåkupigt lertegel. På den västra fasaden leder tre svarta och tjärade portar in till byggnaden. Ytterligare två dörrar finns på byggnadens södra kortsida. Byggnaden, som innehåller förrådsutrymmen och TC används än i dag som förråd.

2.6 Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Väddö kyrka, som är en av Roslagens största kyrkobyggnader, återuppfördes 1872 efter en brand. Uppförandet följde till stora delar Hawermans ritningar från 1840-talet. Exteriören är idag ännu välbevarad från byggnadstiden, förutom fasaddetaljer såsom de kvaderindelade hörnlisterna som ersatts med släta lister under 1900-talets mitt. Fasaderna karaktäriseras av ett strikt klassicistiskt formspråk.

Kyrkans inredning kom till efter branden 1872. Sedan dess har interiören genomgått två större renoveringar. Dels renoveringen år 1926, dels renoveringen mellan 1968-1969, under ledning av Jörgen Fåk. Det är framförallt 1960-talets renovering som kommit att påverka interiören. Det laserade tunnvälvda taket liksom väggarnas strukturmålning och golvet räfflade yta ger rummet en avskalad och naken karaktär. Mot den enkla fonden ställs 1870-talets inredning, och de under 1920-talet omgestaltade bänkarna. En tydlig modern kontrast utgör armaturen längs långhusets väggar. Sammantaget karaktäriseras rummet av en återhållsam klassicism som tydligt färgats av 60-talets arkitektoniska ideal.

Kyrkogården omramas av en äldre stenvall med grindstolpar. Kyrkogårdens utvidgning mot söder syns mycket tydligt. Kyrkogården har förlorat en del av sin karaktär sedan de äldre gravvårdarna i trä är försvunna. Öster om kyrkan finns kyrkans äldsta gravvårdar, flera större stående stenar, andra dekorativt utformade. Det är betydelsefullt att några av de äldre gravvårdarna kan bevaras för att upprätthålla kyrkogårdens historiska perspektiv. I anslutning

till den äldre stenvuren ligger den gamla ekonomibyggnaden som tillför kyrkomiljön miljöskapande värden.

Norra kyrkogården får höga miljöskapande värden genom de stora lövträden samt genom sitt läge med utsikt över Ortalaviken. Den Norra kyrkogårdens sakrala funktion förtydligas tack vare det intilliggande gravkapellet.

Att särskilt tänka på vid användning och förvaltning av kyrkoanläggningen och byggnaderna

- Kyrkans relativt välbevarade exteriör, är tidstypisk med det klassicistiska formspråket och den stränga symmetrin.
- Interiörens klassicistiska karaktär hör samman med byggnadens ursprungliga arkitekturstil.
- Bänkkvarterens betydelse för rumsverkan i det stora kyrkorummet.
- Kyrkogårdens grusgångar bildar huvudaxlar och räta linjer och samspelar med kyrkans arkitektur. Stenvuren omramar kyrkogården och förhöjer den kulturhistoriska totalupplevelsen.
- Gravkapellet har ett arkitektoniskt värde och förtydligar kyrkogården som helgad plats.
- Norra kyrkogårdens fria läge med utsikt över Ortalaviken har miljöskapande värden.
- Den gamla ekonomibyggnaden har på ett resursbesparande sätt infogats som en del i kyrkogårdens mur, något som har ett visst byggnadshistoriskt intresse. Men framförallt tillför byggnaden miljöskapande värden för kyrkomiljön.

2.7 Källor, litteratur och övriga uppgifter

Asplund, Karl och Olsson, Martin, *Kyrkor i Väddö och Häverö skeppslag, Sveriges kyrkor*, vol. 75. Stockholm 1918.

Boëthius Ulf, *Vägvisare till kyrkorna i Stockholms län*, Uddevalla 1980.

Gustavsson, Edvin, *Väddö socken II:I*, Tierp 1959.

Lindgren, Mereth, *Upplands kyrkor XI*, Strängnäs 1972.

Länsstyrelsen i Stockholms län, Ärendearkivet

Riksantikvarieämbetet, Antikvariska- topografiska arkivet

Riksantikvarieämbetet, Bebyggelseregistret

Stockholms läns museum, Ärendearkivet

(Red.) Wahlberg, Mats, *Svenskt ornamnslexikon*, Uppsala 2003.

Inventeringsdatum: 2004-09-09

Inventerare: Niss Maria Legars

Ansvarig för kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Niss Maria Legars

Rapportsammanställning: Niss Maria Legars

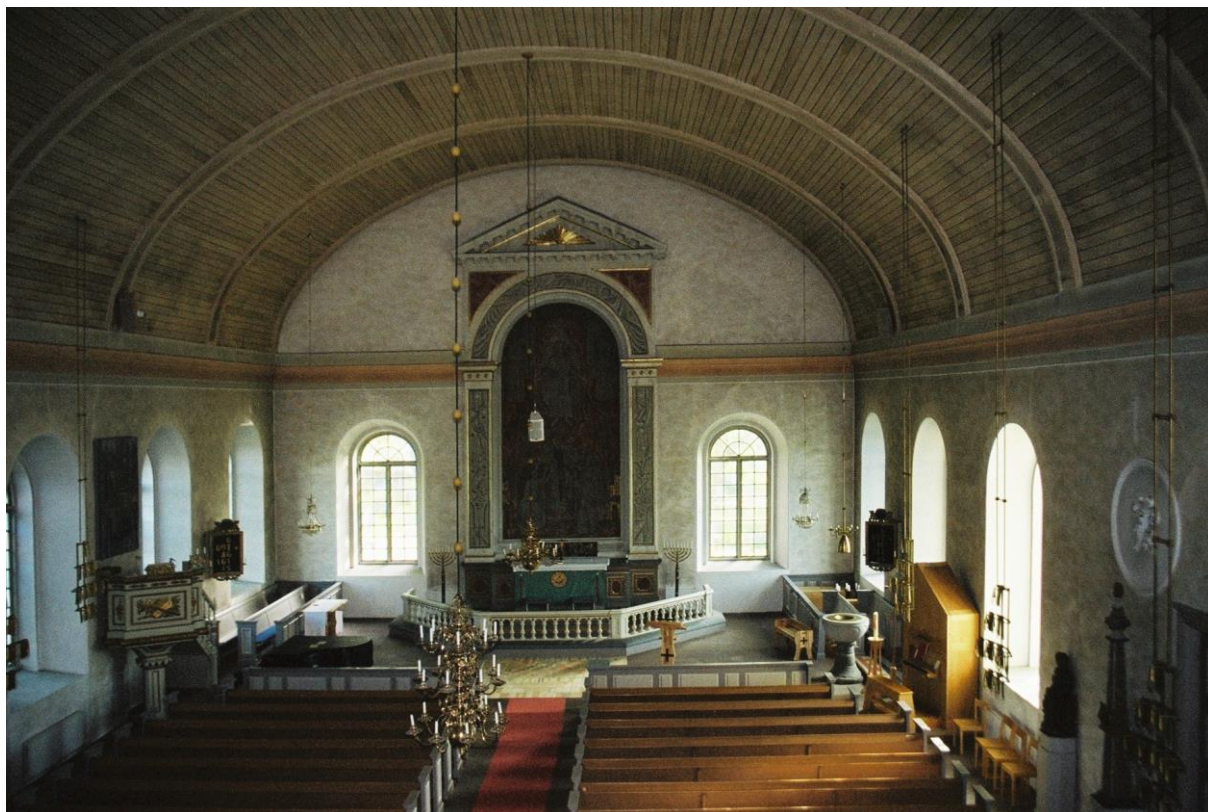

Väddö kyrka från nordväst. Till vänster skimtar stenmuren samt den äldre ekonomibyggnaden. Foto: Niss Maria Legars, Stockholms läns museum, 2004.

Gravkapellet på Norra kyrkogården. Foto: Niss Maria Legars, Stockholms läns museum, 2004.

Kyrkorummet mot söder. Foto: Niss Maria Legars, Stockholms läns museum, 2004.

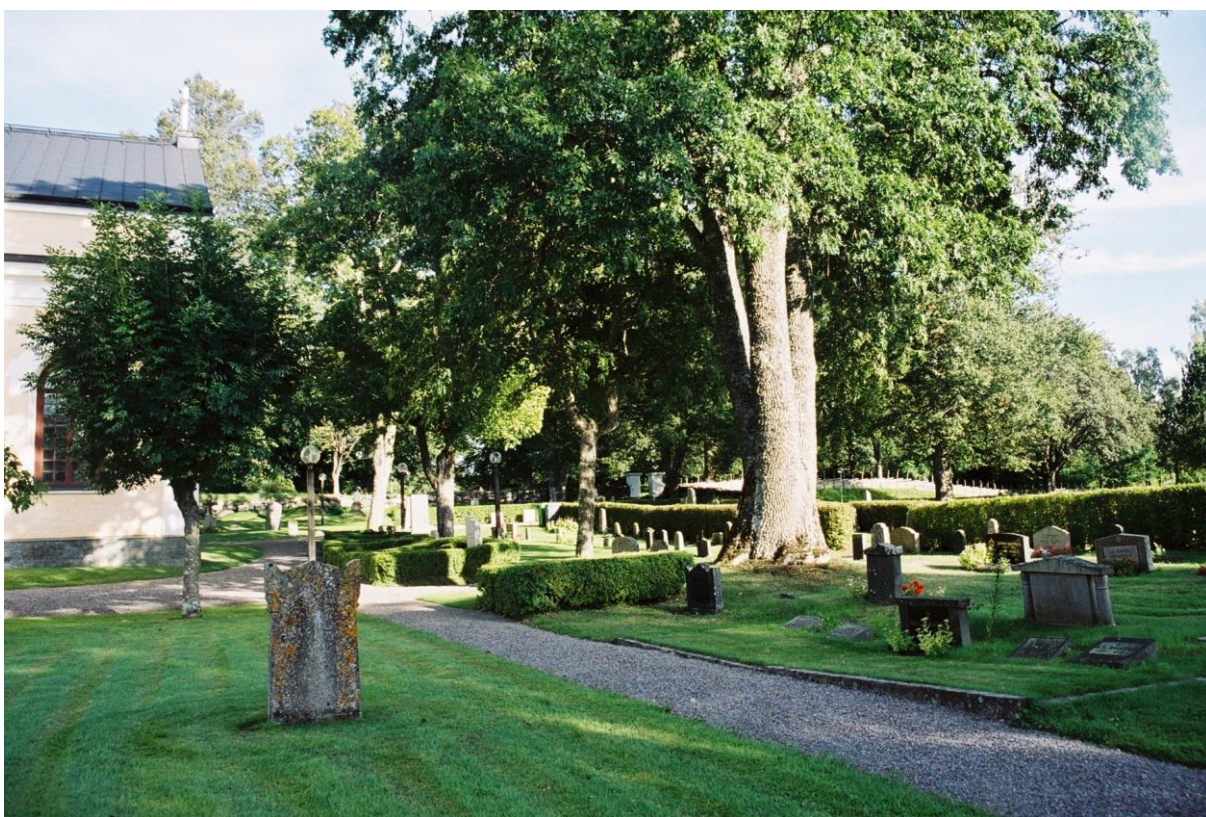

Kyrkorummet mot norr. Foto: Niss Maria Legars, Stockholms läns museum, 2004.

Äldre ekonomibyggnad öster om kyrkan. Foto: Niss Maria Legars, Stockholms läns museum, 2004.

Äldre kyrkogårdens södra del. Foto: Niss Maria Legars, Stockholms läns museum, 2004.

Nya kyrkogården söder om kyrkan. Foto: Niss Maria Legars, Stockholms läns museum, 2004.